

Aurora i Prudenci Bertrana, proximitat i llunyania

Marta Vallverdú

Prudenci Bertrana (Tordera 1867- Barcelona 1941), en una caricatura de Passarell.

RESSEGUIR LA PERSONALITAT I L'OBRA D'AURORA BERTRANA COMPORTA D'ENTRADA TOPAR-SE amb l'ombra sagrada del pare, Prudenci Bertrana, i plantejar-se com a conseqüència el tòpic de la seva possible influència damunt l'autora. En diversos textos Aurora Bertrana hi al·ludeix per tal de remarcar que la pròpia vocació literària no va tenir d'entrada un estímul patern. L'oposició de Prudenci Bertrana va ser precisament, en el seu caràcter contestatari i tossut, l'aliment pel conreu dels primers papers. Així ho manifesta a *Una vida*: «Contràriament al que la lògica pot fer creure, la noia no escrivia per esperit d'imitació. (...) Ella encara no en tenia deu i, amb prou feines sabia escriure en un cartipàs, quan va compondre un poema patriòtic. (...) Algun temps després, escrivia un conte. El mostrà al seu pare. Prudenci Bertrana el llegí i el va desaprovar. Acusà la nena de plagi i li prohibí que seguís escrivint. Ella desil·lusionada i ferida, es féu un tip de plorar d'amagat de tot-hom. No era veritat que hagués copiat el conte. (...) Com que sentia una autèntica vocació d'escriptora, continuà escrivint. (...) Prudenci Bertrana no havia volgut que la seva filla conreés la literatura. Li féu estudiar música. Ella va haver d'esperar encara alguns anys perquè el pare li permetés escriure» (1). Els motius d'aquest rebuig patern tenen a veure amb l'actitud dolorosa amb què l'escriptor vivia la carrera literària pròpia; confessa a Lluís Nicolau d'Olwer l'any 1920: «... fa molts anys que suportó una vida dura (...) i no tinc el dret de sacrificar la meua família a les dèries d'escriptor independent.» (2). Sembla que tampoc va familiaritzar-la amb la literatura catalana, i l'Aurora, en l'adolescència, llegia la biblioteca d'obres en castellà del seu oncle matern, Albert Salazar. «Les àvides lectures dels meus primers anys, quan d'amagat de la família sostreia i devorava volums de la biblioteca de l'oncle Albert, les feia, naturalment, en castellà. La base de la meua cultura literària era, doncs, castellana.» (3)

El pare, un estímul passatger

El primer canvi d'actitud del pare va ser quan la comunicació d'ambdós va ser imperativament l'escriptura, i Prudenci va haver de llegir els textos de la filla. Aurora Bertrana, a principis del vint, fa el primer salt a l'estranger i s'instal·la a Ginebra, per tal d'estudiar pedagogia musical a l'Institut Dalcroze; les llargues cartes que envia agraden al pare i aquest l'anima a escriure. Possiblement va ser ell qui va facilitar la publicació dels dos primers articles de la noia al diari en què col·laborava. Recorda l'escriptora a les seves *Memòries*: «La primavera del 1924 va ser una primavera esbojarrada per a mi. Dos grans esdeveniments la van il·lustrar: l'aparició dels meus primers dos articles a *La Veu de Catalunya*, un reportatge sobre l'Institut Dalcroze i, tot seguit, després de les meves vacances de Pasqua, un altre que duia per títol «Les meves sabates rosses a l'Òpera de París». El meu pare m'escrivia que havien tingut èxit i m'encoratjava a continuar escrivint» (4).

Tanmateix, aquest estímul del pare sembla passatger. Hi ha un contrast entre aquesta disposició i el moment rellevant de l'entrada d'Aurora Bertrana a les lletres periodísti-

ques: la publicació d'una sèrie d'articles a *D'Ací i d'Allà*, que escriví a la Polinèsia Oriental, on resideix del 1926 al 1929. En aquest moment decidí el mentor de la futura narradora és Lluís Nicolau d'Olwer, tal com descobrim a la correspondència que li trameté des de Tahití, i que es conserva actualment a l'Arxiu de Montserrat. Vet aquí el que proposa a l'amic el 23 d'agost i el 17 d'octubre del 1927: «He escrit dos o tres articles i el meu pare em diu que no valen res.» (...) «Vós teniu voluntat i coneixences –el meu pare no gaires i molts enemics–. Us semblaria bé oferir una sèrie d'articles il·lustrats completament inèdits a una revista important de Barcelona? (...) Voleu parlar del projecte com si la idea fos vostra? (En el fons ella es vostra efectivament)» (5). És ara Nicolau d'Olwer i no Prudenci Bertrana qui espera el desig d'escriure de la noia i troba la revista adequada per a la publicació dels seus primers reportatges. Posteriorment, el pare, davant de la bona crítica que van rebre els textos, reconeixerà definitivament la ferma decisió d'Aurora, i fins i tot l'any 1934, quan la carrera d'escriptora té embranzida, acceptarà la proposta d'escriure en col·laboració la novel·la d'aventures *L'illa perduda*.

Tanmateix, Aurora Bertrana precisa a les *Memòries* que no va haver-hi cap altra forma d'implicació o orientació del seu pare en els seus textos: «Contra la idea que tothom tenia que el pare m'ajudava a escriure, mai no em va aconsellar ni tampoc em va revisar el que havia escrit.

«Si llegia els meus llibres un cop publicats –crec sincerament que ho va fer–, no m'hi dedicava cap comentari. El pare era poc expansiu.» (6)

Una ascendència educacional

Des del meu punt de vista, l'ascendència de Prudenci cap a Aurora Bertrana és, més que literària, educacional, i per aquesta raó l'obra de pare i filla coincideixen en el fons conceptual: és evident que en ambdós escriptors hi ha present el rebuig de la civilització, l'anhel de reconciliar-se amb la natura. Si Prudenci Bertrana no va estimular d'entrada la vocació literària de la seva filla, sí que en canvi la va fer particip del seu gaudi per l'aire lliure, pel món natural. Aurora, en la tendra infància, acompanya el seu pare en algunes excursions i caceres, com evoca en un dels primers capítols de les *Memòries*: «Una estona després, el pare em tornava a cridar: /–Sargataneta, guaita./ –Què?! –Guaita l'ombra dels núvols. Corre damunt el pla com una esperitada. Ara els camps s'il·luminen, ara s'enfosqueixen. L'ombra s'enfila a la carena. Oh, guaita, guaita! Els cims són encara assolellats, els contraforts, dins l'ombra, i ara, sota la claror altre cop. Mare de Déu, quin meravellós espectacle!» (7).

En el pensament de Prudenci Bertrana hi ha la visió de la simbiosi de l'ésser humà amb la natura, que es concreta en *Proses Bàrbares* en els herois muntanyencs de la Selva. «... són rústecs, camperols, caçadors furtius, són captaires i ganduls, molts coberts de misèria, però en llur mirada porten l'èxtasi dels horitzons, hi porten una riquesa d'iniciació panteística (...). Aqueixa gent són místics de la Natura; han arribat a extreure l'essència del caos, d'amor i de felicitat que es desprèn de la mare Terra (...) és l'ànima d'ells, que s'ha compenetrat

*ciutat dels vells on pomb diners i una certa ascència
 hom aconseguiria les coses més inversemblables
 Un fals passaport o, simplement, el meu ma-
 teix amb una falsa data de naixença no era que-
 tío més que de diners – prova a afegir, i d'ansietat però
 Ah de sobte m'he adonat que amb diners tenir amics
 es cosa fàcil sobretot d'aquesta mena d'amic
 que ~~el procuran alguns~~ ~~per falsificació~~ ~~documentos~~ –
 Poso fil a l'aquella i el ~~truc~~ ~~partido~~ encara resul-
 ta més fàcil i menys dispendiosos ~~oneros~~ ~~del que em pensava~~ m'esguardo
 sovint al mirall. Resto satisfet de l'exàmen: pell
 cutis fresc, cabellera abundosa, cap pel blanc, ulls llargs
 un poc miops però encara afavorits per les ulleres
 amor amb vidre verd clar, dents perfectes però impa-
 cables i somriure atractiu – No se' pot però sem-
 pre que m'emmiraallo somric. Ho faig naturalment
 com una mena de ~~tic~~ ~~potser~~ ~~enquadrant sovint~~ ~~les joguines grà-~~*

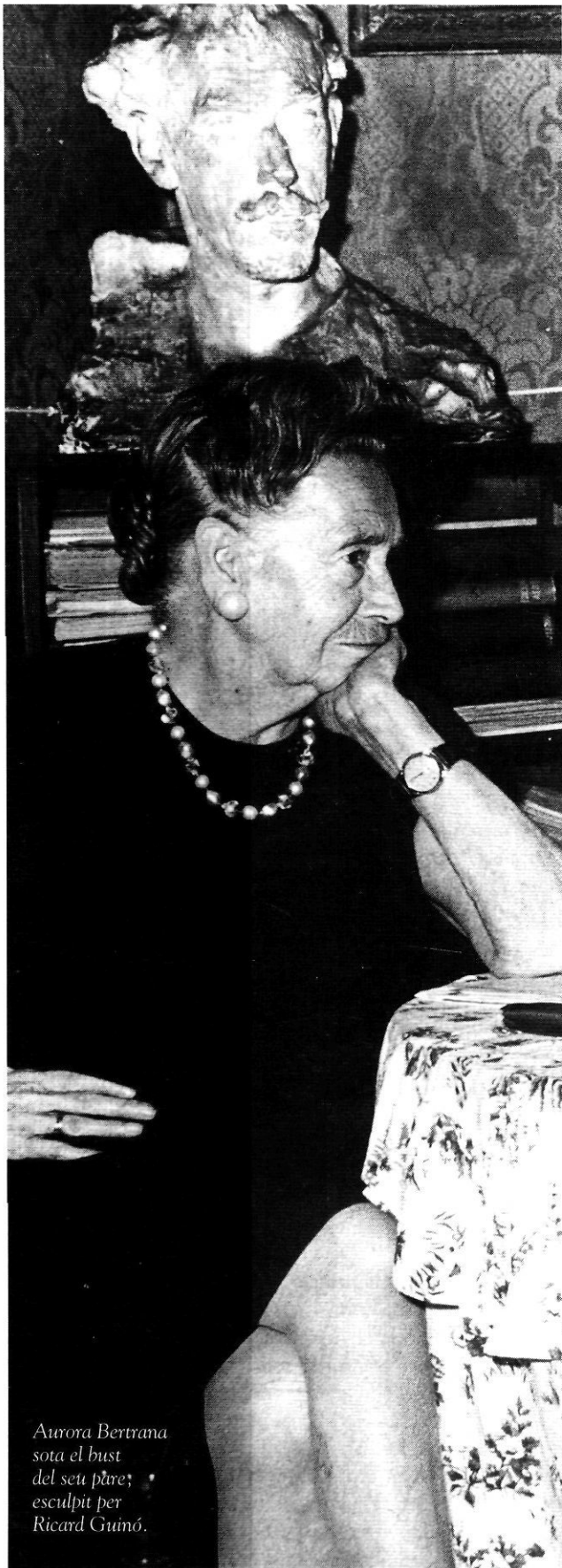
FONS DOCUMENTAL BERTRANA, IJUG

Text manuscrit de La ciutat dels joves.

amb l'ànima del món, i aqueixes dues ànimes, l'una tan xica i l'altra tan immensa, són amigues i s'estimen» (8). Aquesta idealització de formes de vida simples i espontànies li representa posar-se en contacte amb el component atàvic, salvatge, d'un mateix: «... em pregunto si és que en mi hi ha un estrany atavisme, si ressucita en mi l'home de les cavernes» (9). En els *Paradisos oceànics*, de 1930, primera obra publicada d'Aurora Bertrana, la narradora també hi dibuixa la possibilitat del mite arcàdic, concretat en la terra exòtica de les illes de la Polinèsia, tot projectant la imatge dels éssers edènics en els nadius maoris, que han assolit la comunió panteística amb la mare Natura: «En un recolliment, místic i expectant, passa un segon de silenciós silenci, i en la quietud sobtosa del poble se sent l'amagada presència de la natura que palpita» (10).

La crítica a la civilització

En l'altiment de la vida natural comporta en les obres de pare i filla la mateixa crítica romàntica a la civilització, que s'expressa a través d'imatges conceptuals diferents, adequades al corrent de pensament al qual pertanyen històricament: per a l'escriptor modernista el conflicte parteix de la dualitat camp-ciutat; el microbi de la humanitat és doncs per a Prudenci Bertrana la imatge de la vida urbana: «Digueu-me (en quin racó del vostre estatge ciutadà no ha caigut una llàgrima, en quina cambra no resten encara sentors de febre; dar-

Aurora Bertrana
sota el bust
del seu pare,
esculpit per
Ricard Guinó.

ra de quina porta no escoltareu algun sanglot d'amargor o algun xiuxiueig de mal presagi? (...) Arregleu la vostra gàbia curosament (...). Serà en va: l'ambient de neurosi, de lluita i d'intranquil·litat que munta del carrer sorollós se us filtrarà pertot, us donarà malviure» (11). En canvi en els anys vint, per a Aurora Bertrana l'oposició és progrés-primitivisme; l'escriptora s'arreglera amb els qui denuncien la validesa de la superioritat tecnològica i materialista occidental, que té com a paradigma Estats Units, i que conduirà a l'extinció de les cultures indígenes: «El passat maorí llegendari i poètic, les tradicions, la religió, els seus déus i els seus miracles, tot ha sucumbit sota el poder del dòlar!» (12).

Altrament, caldria matisar que la concepció arcàdica de pare i filla és un exemple de la distància ideològica que els separa. El prototipus d'home rústec de Prudenci Bertrana arrenca del mite vitalista nietzschia, que prescindeix de judicis morals: «... remors ferèstegues, discordances esborronadores, per a millor pintar-vos la poesia del fort, del terrible, de tot el que, en la Natura un home hi contempla. (...) I com Zaratrusta amen la vida [els herois muntanyencs] i estiguen segurs que si sabessin parlar dirien coses molt profundes» (13). Per a Prudenci Bertrana la Natura és cruel, i doncs, també l'ésser que hi viu i s'hi emmiralla. La violència, la vessant depredadora –les aficions cinegètiques de l'escriptor, per exemple–, és també un element inherent en l'ésser natural, perquè seria generat per l'instint de conservació i les lleis de la naturalesa. «Ell mai no havia paladejat el goig de matar en les seves caceres. Era quelcom de més pur i noble, que l'arrossegava pel món enllà, i tal volta noció venturosa d'un retorn a la llibertat de l'home primitiu, ben avingut amb el dinamisme que regeix l'univers» (14).

Observem, doncs, com la recerca de la puresa de l'ésser humà que combrega íntimament amb la Naturalesa, comuna a Prudenci i Aurora Bertrana, divergeix en aquest punt. Per a l'escriptora l'ideal del paradís té un component que procedeix de la teoria filosòfica de Rousseau, i en part dels ideals cristians de Bernardin de Saint-Pierre a *Pau i Virgínia*, on l'harmonia amb la naturalesa –sense lloc per a la violència– confereix als personatges calma i beatitud. Però també, és clar, de la seva forma pròpia d'entendre la vida. És una Arcàdia sense espai per a la crueltat i el canibalisme en nom del regne de la bondat natural, tal com la va projectar l'autor francès en la seva obra. Coincideix també amb Bernardin amb l'ús del to sentimental en alguns passatges, en l'atracció pels infants perquè representen la felicitat en una natura acollidora: «Els veuríeu sans i bells com quatre àngels de Déu. El sol surt cada dia per a ells i a llur entorn (...) els llacs són blaus i transparents; els peixos, argentats; el rierol frasejador, i les planes, verdes i ombrejades» (15). Però així com els habitants de l'idil·li de *Pau i Virgínia* es troben subjectes a la moral cristiana i per tant no poden abandonar-se a la sensualitat de la selva, la narradora dels *Paradisos* se sent fascinada davant la fusió entre natura i humanitat a través del sexe. «Cauen les torxes, com coets dins la nit, i, amb elles, s'esvaeix la darrera guspira de seny./ Fugen ombres, desordenades, panteixants.../ I el vel densíssim de la selva cobreix amb indulgència sobirana aquella hora orgíaca» (16).

La incidència de l'estil patern

Caldria veure també fins a quin punt l'estil del pare va incidir damunt la prosa d'Aurora Bertrana. Domènec Guansé, en comentar els *Paradisos*, tot just apareguts, deia el següent a propòsit d'aquest tema: «Hi ha en el llibre un panteístic amor a la natura, un entusiasme insubornable a la llibertat, un odi als prejudicis creats per la civilització dels blancs. I si aquest fons ideològic i sentimental ens fa pensar una mica en l'il·lustre progenitor d'Aurora Bertrana, no deixa també de recordar-nos-el en la forma. Ultra amb el sentit sempre despert del color en la descripció de paisatges, de ciutats i de marines, ens trobem amb una barreja semblant d'humor i de poesia. Ara, que l'humor d'Aurora Bertrana no és tan àcid, tan sarcàstic, ni la seva poesia tan melangiosa. Hi ha un dring més alegre, una major despreocupació i una certa complaença a espantar burgesos que no hi és en l'obra de Prudenci Bertrana» (17).

A part del fons ideològic i sentimental, Guansé remarca aspectes formals comuns entre ambdós, que poden ser causats per l'ascendència del pare. Tanmateix, distingeix de seguida trets originals de l'autora: l'humor desimbolt i la provocació. Caldria tenir en compte també la distància entre tots dos escriptors quant al tractament del llenguatge. Si Prudenci Bertrana, a causa del seu esperit contemplatiu, es delecta en l'observació minuciosa, la qual cosa s'expressa en una frase sinuosa i complexa, d'adjectiu preciosista, Aurora Bertrana opta per una llengua fluida, àgil, més d'acord amb el seu temperament actiu. L'estil de *Paradisos oceànics*, viu i suggeridor, però encara insegur, és el naixement d'un camí d'una sòlida carrera narrativa que desembocarà en la maduresa de les *Memòries*, quaranta anys després. És precisament en aquesta obra en què evoca l'esforç plaent que representava per a l'escriptora la recerca de la forma: «... ningú no ens ensenya a escriure i (...) llevat dels genis, els altres hem de treballar, treballar i més treballar, per formar-nos un bon estil no solament literari sinó clar i expressiu» (18). Vet aquí l'objectiu estilístic que va regir el seu procés creatiu: que l'artifici literari no estigui renyit amb la claredat i l'expressivitat. De fet l'escriptora sintonitza amb la llengua literària de Romain Rolland, un dels seus escriptors preferits: «*Parle droit! Parle sans fard et sans apprêt! Parle pour être compris! Compris, non pas d'un grup de délicats, mais pour les milliers, par les plus simples, par les plus humbles! Et ne crains jamais d'être compris (...)* Et si, pour mieux enfoncer ta pensée, il est utile que tu répètes les mêmes mots, répète, enfonce, ne cherche pas d'autres mots! Que pas un mot ne soit perdu! Que ton verb soit action!» (19).

Cap a l'estètica personal

Hi ha, en definitiva, una ascendència literària de Prudenci Bertrana en la seva filla, que aquesta va saber reconduir cap a la seva estètica personal, tant en l'aspecte formal com temàtic, influència però, tal com he volgut demostrar, no tant estètica com educacional. Prudenci Bertrana va transmetre a la seva filla la seva concepció del món, el seu temperament inconformista i rebel, el qual Aurora Bertrana, també a diferència d'ell, va saber portar fins a les últimes conseqüències. Perquè Prudenci –prudent, malgrat tot– no es va atrevir

Aurora, presidenta del Jurat del Premi Bertrana, és saludada pel primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Girona, Fèlix Romeu, l'any 1970.

a abandonar la «gàbia» ciutadana, mentre que la seva filla, projectant la realitat en els textos, i vivint la vida com en una novel·la, va emprendre el vol. I fins ben lluny.

Marta Vallverdú és professora de llengua i literatura catalanes.

Notes

1. BERTRANA, Aurora, *Una vida*, i BERTRANA, Prudenci, *Proses bàrbares. Els herois*, Vergara, Barcelona, 1965, pàg. 75-76.
2. BERTRANA, Prudenci, a Lluís Nicolau d'Olwer. Correspondència de Lluís Nicolau d'Olwer. Arxiu de Montserrat.
3. BERTRANA, Aurora, *Memòries fins al 1935*, Pòrtic, Barcelona, 1973, pàg. 741.
4. *Ibid.*, pàg. 447. He localitzat aquest segon article publicat a *La Veü de Catalunya* «La_Veü_de_Catalunya» el 20 d'abril del 1923, la qual cosa indica que l'escriptora va tenir un petit lapsus cronològic en recordar aquest episodi.
5. BERTRANA, Aurora, a Lluís Nicolau d'Olwer. Correspondència de Lluís Nicolau d'Olwer. Arxiu de Montserrat.
6. BERTRANA, Aurora, *Mem. I*, pàg. 739.
7. *Ibid.*, pàg. 92.
8. BERTRANA, Prudenci, *De les belles de la natura i el meu goig* (1908), *Obra Completa*, Selecta, Barcelona, 1965, pàg. 1376.
9. *Ibid.*, pàg. 1378-1379.
10. BERTRANA, Aurora, *Paradisos oceànics*, Proa, Barcelona, 1930, pàg. 195.
11. BERTRANA, Prudenci, *Proses bàrbares* (1911), reimprès per Vergara, Barcelona, 1965, pàg. 149.
12. BERTRANA, Aurora, *Paradisos*, pàg. 166.
13. BERTRANA, Prudenci, *De les belles...*, *Obra Completa*, pàg. 1378-1379.
14. BERTRANA, Prudenci, *L'Hereu* (1931), *Obra Completa*, Selecta, Barcelona, 1965, pàg. 350.
15. BERTRANA, Aurora, *Paradisos*, pàg. 65.
16. BERTRANA, Aurora, *Paradisos*, pàg. 200.
17. GUANSÉ, Domènec, «Paradisos oceànics», *La Publicitat*, 6.I.1931.
18. BERTRANA, Aurora, *Mem. I*, pàg. 662.
19. ROLLAND, Romain, *Jean Christofer* (1904-1912), pròleg de 1931, reprodutit a Éditions Albin Michel, París, 1961, pàg. XVII.